

AFRİKA'DA ASKERİ-POLİTİK FAALİYETLERİN SOSYO EKONOMİK YAPILAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: GABON CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

Cihan DABAN*

ÖZ

Dünyanın en büyük coğrafyasına sahip kıtalardan biri olan Afrika, aynı zamanda, çok kültürlü sosyolojik yapılara, çok çeşitli ekonomik gelirlere ve çok yönlü politik gelişmelere de sahiptir. Dahası, tarihsel bir süreçte de öncülük etmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Afrika, üç aşamayla irdelenebilir. İlki sömürge öncesi evre, ikincisi sömürge dönemi ve üçüncüsü de bağımsızlıktan bugüne dek yaşanan evrelerdir. Bu üç evre içerisinde ikinci ve üçüncü evreler, Afrika'nın çetrefilli ve karmaşık bir duruma dönüşmesine neden olmuştur. Çünkü bu dönemlerde kıta, şiddetli çatışmalara yol açan sömürgecilik olgusuyla tanışmıştır. Bu çatışmalar toplumda kimlik temelli şiddetlere yol açarken, yönetimlerde ise askeri darbe girişimlerine yol açmıştır. Bu bağlamda makale, Gabon'daki askeri darbe girişiminin temel nedenlerini ele almakla birlikte, ülkedeki politik uygulamaların sosyo-ekonomik yapılar üzerindeki etkilerini de irdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Afrika Kıtası, Bağımsızlık Hareketleri, Gabon ve Askeri Darbeler.

THE EFFECTS OF MILITARY-POLITICAL ACTIVITIES ON SOCIO-ECONOMIC STRUCTURES IN AFRICA: THE CASE OF THE GABONESE REPUBLIC

ABSTRACT

Africa, which is one of the continents with the largest geographies in the world, also has multicultural sociological structures, very diverse economic incomes and multidimensional political developments. Besides, it has pioneered a historical process. In the historical process, Africa may be discussed under three stages. These stages are in order the precolonial stage, the colonial stage and stages that have been experienced since independence up to now. Among these, the second and third stages have led Africa to turn into a challenging and complicated situation. This is because, in these periods, the continent was introduced to the phenomenon of colonialism that led to violent conflicts. While these conflicts led to identity-based violence in societies, they led to military coup attempts in governments. In this context, the article discusses the main reasons for the military coup attempt in Gabon and investigates the effects of the political practices in the country on socio-economic structures.

Keywords: African Continent, Independence Movements, Gabon and Military Coups.

Atıf: DABAN, C. (2021). "Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti Örneği", İMGELEM, 5 (9): 249-279.

Citation: DABAN, C. (2021). "The Effects of Military-Political Activities on Socio-Economic Structures in Africa: The Case of The Gabonese Republic", İMGELEM, 5 (9): 249-279.

Başvuru / Received: 3 Ağustos / August 2021.

Kabul / Accepted: 14 Ekim / October 2021.

Derleme Makale/ Review Article.

EXTENDED ABSTRACT

The independence movements that started in a broad scope after WWII led to the independence of several Asian and African states. Several African countries became independent with especially the draft resolution 1514 by the UN General Assembly on "Declaration on the granting of Independence of Colonial Countries and Peoples" that was accepted in 1960. It was seen that the peoples who refused to live under colonialism in Africa

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-mail: dabanchan@gmail.com, ORCID Number: 0000-0002-2890-2415

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

met a different picture after the years of independence. This picture was a bloody and hurtful one. This was because the leaders of the states that gained their independence in Africa harmed their own peoples more than colonialist states did. One of the main reasons for this was that they did not want to leave their rule and wanted to keep raw material resources with high economic value in their hands. Strangely, another reason was that, although the leaders had fought against colonialists for years, they acted in cooperation with these colonialists later.

Besides these reasons, start of fights for power with independence was also among such reasons. This is because this situation resulted in both attempts of military coups and conflicts among peoples. This also started a new period where formed colonialists began to look for opportunities. Among the colonialists, France did not completely sever its ties with almost any region it had colonialized. It followed strategies and political practices towards the formerly colonialized regions. One of these was the Gabonese Republic. In comparison to other African countries, Gabon has a different internal structure. In other words, while there were not tribal or religious wars in Gabon, there was also no serious military coup except for the coup of 1964. However, the government/power was always in the hands of leaders determined and supported by France.

The Gabonese, who became independent on August 17, 1960, went to the poll to choose the head of state. However, none of the parties constituted a majority in the elections. Thereupon, Prime Minister Leon Mba put forward the idea that the parties should work together. This idea has been welcomed by all parties. However, the constitutional provisions put forward by Mba were met with reaction. Because Mba envisaged the presidential system in De Gaulle France for the Gabon constitution. Therefore, he met with a great reaction in the country. Among those who reacted was also Head of Parliament Paul Gondjout. In response, Mba, on the other hand, resorted to political activities with military impositions, dissolved the parliament and sent Gondjout, who opposed the constitution, to prison. In the face of this disorder, Jean Hilaire Aubame, one of the important names of Gabon political life, joined Mba's views and stood by him. Thus, in the elections held in 1961, Mba took office as the head of state and Aubame as the Minister of Foreign Affairs.

After Mba became president, he implemented some policies across the country to consolidate his office. Mba, who was at the forefront with democratic methods until the end of 1963, took a one-party step by uniting Aubame's party with his own party. This situation was met with a great reaction at the beginning of 1964 and led to internal disturbances in the country.

This policy of Mba caused great unrest, especially in the army wing, and led to a military coup against Mba in February 1964.

Aubame and Gondjout also took part in the military coup attempt against Mba. But soon, with the intervention of France, the coup failed and Mba was supplied to remain in power. France announced to the public that this intervention was carried out in accordance with the Protection Agreement signed with Gabon during the independence in 1960. In 1966, Mba enacted a new law. The law proposed that in the event of the death of the head of state, his deputy shall be replaced. Therefore Mba, who died in 1967, was replaced by his pro-French deputy Albert Bongo.

Although Albert Bongo tried to follow a moderate policy as soon as he came to power, he soon showed his influence with anti-democratic implementations. In the beginning, he tried to take an inclusive and equal attitude towards all by releasing all political prisoners temperately. However, he soon moved away from moderate politics, having all political parties closed on the grounds that they were part of the colonial system. Moreover, he started the one-party era by founding the Gabon Democratic Party.

The administration of Albert Bongo also continued as the French wanted. Albert Bongo, after meeting the Libyan leader Muammar Gaddafi in 1973, adopted Islam and changed his name Albert to Omar. He was known as Ömer Bongo until 2003, and then he added Ondimba to the end of his name and made his name Ömer Bongo Ondimba. During the Omer Bongo period, the most troubled period of Gabon was the 1990s. Both the gradual increase in economic difficulties and the exacerbation of tensions among people have greatly shaken the course of the administration. This situation led to coup attempts. As a matter of fact, the coups were suppressed immediately with the support of France. Ömer Bongo, who won all the elections after this date, served as the head of state until 2009. He died of a heart attack on June 8, 2009 while on a trip to Spain. Rose Francine Rogombe, Head of Parliament, undertook the duty of the interim head of state until the elections were held. 17 candidates competed for the presidential elections, and on September 3, 2009, the son of Ömer [Omar] Bongo Ondimba, the current President Ali Bongo Ondimba was elected as the Head of State by winning the elections.

Ali Bongo won the elections with a margin of 41.7 per cent. Ali Bongo served as president until 2016, as elections are held every seven years. In this period, there could be disturbances in the relations between Ali Bongo and France. In 2013, energy companies of the 18 states received licensing products in the Gabon petroleum licensing round. Among these

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

companies were also the French companies Elf and Total. However, Total was excluded from the licensing product, as it had previously merged with Elf Energy company. The following year, the Government of Gabon issued and ordered Total to pay a bill stating that the company had missed an unfounded tax and that the amount it had to pay retroactively was a fee of \$805 million. As a result of this situation, rifts in the relations between the two countries have begun to take effect as well as Total moving away from responding to this situation. For this reason, Ali Bongo had a very difficult time in the 2016 elections, which France did not fully support. Ali Bongo, who also won the 2016 elections, has witnessed fluctuations in both the army wing and bilateral relations with France since then. As a result of these situations, there was an unsuccessful military coup attempt in Gabon in January 2019 while Ali Bongo was abroad.

It is not a surprising outcome that the coup attempts that took place on 7 January 2019 failed. This is because, the declaration of a coup by a few soldiers led to a very strange and interesting political environment. However, the issue that needs to be considered here is who supported these soldiers. It is with whose support and directions they attempted such a thing. Although the answers to these questions seem difficult, they are actually simple. Although the USA positioned troops to the border one day before the coup, Jean Ping, who was born in Gabon, is of Chinese-descent and the brother in-law of Ali Bongo showed an opposition attitude, and the step brother of Ali Bongo, Frederic Bongo, made harsh statements and performed harsh acts towards him, it may be guessed that France, which had established a base in Gabon since 1843, was behind the coup attempt. It may be seen that the worst period in about 180 years of Gabon-France relations was the last two years. Ali Bongo shut down TV channels owned by France and issues extensive restrictions in bilateral relations. Although this was seen as a hard hit on the 180 years of relations by Ali Bongo, it may be stated that France threatened Ali Bongo by the coup attempts on 7 January 2019. This is why it is possible to describe this coup attempt as an “attempt of threat”.

GİRİŞ

Afrika kıtasının göze çarpan en önemli özelliği, büyük bir coğrafyaya sahip olmasıdır. Bu yönüyle kıta; arazi, ortam ve özellikle de insan kültürü hakkında genellemeler yapılamayacak ölçüde değişiklik göstermektedir. Tarım alanlarının geniş yer kaplaması, çok kültürlü sosyolojik bir yapının bulunması, önemli ölçüde çeşitli ham madde kaynaklarının var olması, delta ve ovaların yanı sıra şelalelerin bulunması kıtayı önemli bir jeolojik konuma sahip kılmıştır. Jeolojik konumuyla birlikte jeopolitik bir öneme de sahip olan kıta, dünya

devletlerinin politik merkezi haline gelmiştir. Bu durum 21. yüzyıl Afrika'sında önemli bir etki oluştursa da kıtanın tarihi geçmişi ele alındığında, 14. ve 15. yüzyıllar politik bağlamda daha belirleyici olmuştur. Bu dönemi, Avrupa kıtasından dünya coğrafyasının neredeyse her bölgesine yayılmaya başlayan ve geniş bir etki oluşturan sömürgecilik olgusuyla bağdaştırmak mümkündür (Gilbert ve Reynolds 2016: 48-52).

14. yüzyılda Afrika kıtasındaki tarımsal, ham madde olarak da altın ve elmas zenginliği, sömürgeci Avrupa devletlerinin dikkatini çekmiştir. Bu dönemde sömürgeciler tarafından yapılan araştırmalar, kıtanın 15. yüzyıldan itibaren sömürülmesine yol açmıştır. Sömürgecilik faaliyetlerini başlatan ilk Avrupa devleti ise Portekiz olmuştur. 15. yüzyıl boyunca, Portekizliler Asya'ya giden deniz yollarını aramışlardır. Bu süreçte Batı Afrika sahilini keşfetmiş ve bölgede önemli ölçüde ticaretin yapıldığını fark etmişlerdir (Smiley 1981: 64-68). Bu durum Portekizlilerin burada, ticaret merkezleri kurmalarını sağlamıştır. Dahası, bölgede bulunan imparatorlukların da büyük bir etki oluşturduğu söylenebilir. Çünkü Mali, Songhay ve Gana gibi büyük imparatorluklar bu dönemde etkili olmuş ve zenginlikleri neredeyse dünyanın tüm bölgelerinde duyulur olmuştur. Bundan dolayı Afrika kıtası, öncelikli olarak Avrupa devletleri tarafından sömürülmeye başlanmıştır. Portekiz başta olmak üzere, İspanya, Hollanda, Fransa, Britanya, 19. yüzyılda ulusal birliklerini tamamlayan Almanya, İtalya ve Belçika tarafından yörunge altına alınmıştır (Boahen 1980: 9-13).

15. yüzyılda başlayan sömürgecilik faaliyetleri, 19. yüzyılda ulusal birliklerini tamamlayan Almanya, İtalya ve Belçika devletlerinin kuruluşlarına kadar, Portekiz, İspanya, Hollanda, Fransa ve Britanya tarafından devam etmiştir. Fakat bu devletlerin ulusal birliklerini tamamlamaları ve Afrika'da yer almak istemeleri, sömürgeci Avrupa devletlerinin ortak bir anlaşma yapmalarına yol açmıştır. Bu dönemde büyük bir güç olan Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme ve dağılma dönemlerine girmiş olması da Avrupa devletleri için önemli bir fırsat olmuştur (Kavas 2017: XIX-XXI).

1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlıların yenilmiş olması ve Afrika'dan çekilmeye başlaması, sömürgeci Avrupa devletlerinin sömürgecilik faaliyetlerini artırmalarına yol açmıştır. Ardından 1884-85 Berlin Afrika Konferansı ile Afrika kıtası, sömürgeci Avrupa devletleri tarafından paylaşılmış ve hangi devletin hangi bölgede etkili olması gerektiği konusunda bir anlaşma sağlanmıştır. Ancak kendi aralarında anlaşma yapmış olsalar da birbirleriyle de mücadele etmişlerdir (Craven 2015: 31-34).

Afrika’da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

Özellikle I. Dünya Savaşı’nda yenilen Almanya’nın Afrika kıtasından çekilmeye başlaması, hem kıtadaki güç odaklarının denge politikasını ve bölgesini değiştirmiş hem de şiddetli çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kıtada yoğunluklu olarak Fransa ve Britanya arasında şiddetli çatışmalar çıkmıştır. Batı Afrika’da büyük bir etki oluşturan Fransa, bu bölgede rakibi Britanya ile çatışmıştır. Batı Afrika bölgesinin yanı sıra, Orta Afrika ve Kuzey Afrika’da da önemli bir güç haline gelen Fransa hem Afrikalı kabilelerle hem de Britanya’yla orantısız güç mücadelesine girmiştir. II. Dünya Savaşı devam ederken başlatılan dekolonizasyon süreci durumu daha da farklılaştırmıştır. Çünkü dekolonizasyon süreciyle birlikte, kıtada denge ve politika değişmiştir. Bu sürece Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin dâhil olması ise kıtadaki güç dengelerinin frenlenmesini sağlamıştır. Ayrıca, II. Dünya Savaşı sürerken Britanya Başbakanı Winston Leonard Spencer-Churchill ile ABD Başkanı Franklin Delano Roosevelt’in bir araya gelerek bir beyanname yayınlaması, sömürge toplumlarında bağımsızlık hareketlerinin yolunu açmaya başlamıştır (Betts 2018: 50-54).

Churchill ile Roosevelt, 12 Ağustos 1941 tarihinde Kanada’da New Foundland açıklarında “Prince of Wales” savaş gemisinde buluşarak ortak bir beyanname yayınladılar. 14 Ağustos 1941 tarihinde Washington ve Londra’da açıklanması planlanan bu beyanname, müttefik devletlerin II. Dünya Savaşı sonrasına ilişkin amaçlarını ve hedeflerini içermiştir. ABD bu beyannameden 4 ay sonra savaşa katılarak II. Dünya Savaş’ının son bulmasında önemli bir aktör olmuştur (Hazar 2018: 133-134). Beyanname’nin en önemli niteliği, savaş sonrasına ilişkin uluslararası barış ve güvenlik ile ilgili görüşleri içermiş olması ve Birleşmiş Milletler (BM) teşkilatının kurulmasını sağlamış olmasıdır. Nitekim en önemli tarafı, sömürge düzenine son vermeyi amaçlamış olmasıdır. 14 Ağustos 1941 Atlantik Beyannamesi’nin temel ilkeleri içerisindeki en önemli maddeleri; egemen haklarından ve öz-yönetim hakkından zorla yoksun bırakılmış halkların bu hakları kendilerine geri verileceği ile tüm halkların, yönetimi altında yaşayacakları hükümet biçimini seçmeye hakları olduğu, ilkeler olmuştur. Fakat bu durum sömüren ile sömürülenler arasında büyük bir anlaşmazlığa yol açmış ve yeni bir çatışma ortamına sebebiyet vermiştir (Hatcho 2003: 123-125).

Beyanname’nin ilan edilmesiyle, Asya kıtası başta olmak üzere, Afrika ve dünyanın çeşitli bölgelerinde bağımsızlık hareketleri başladı. Nitekim Afrika’daki bağımsızlık hareketleri dünyada büyük bir yankı uyandırdı. Britanya ve diğer bazı sömürgeci devletler sömürge halklarına bağımsızlıklarını vermeye başladı. Fakat Fransa, sömürgelerine bağımsızlık verilmemesi konusunda ısrarcı oldu. Bu tutum yeni bir çatışma ortamına yol açtı (Marshall

2018: 136-138). Özellikle de Fransa'nın büyük oranda egemen olduğu Batı ve Orta Afrika bölgeleri çatışmaların merkezi haline geldiği ileri sürülebilir. Akabinde Fransa'yı takiben Britanya'nın da sömürgelerine bağımsızlık vermek istememesi, yeni çatışma ve şiddet olaylarına neden oldu. Çatışmaların büyük bir kısmı ise Fransa'nın egemen olduğu bölgelerde yaşandı. Britanya ve Fransa'nın baskıcı politikalarına rağmen, çok sayıda Afrika halkları bağımsızlıklarını elde edebilmiştir. Özellikle BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1960 tarihinde kabul ettiği 1514 sayılı, "Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildirge" başlığını taşıyan Karar Tasarısı sonucu dekolonizasyon sürecinin resmiyet kazanmasıyla çok sayıda Afrika ülkesi bağımsızlığını elde etmiştir (United Nations 1960: 1-2).

Fakat bu bağımsızlık sürecinde Fransa, kendi bölgelerinde kendilerine yakın olan liderleri başkan olarak atadı. Fransız sömürgeciliğinin Orta Afrika'daki giriş kapısı olan Gabon Cumhuriyeti de bu bölgelerden biridir. 1960 yılında Fransa'dan bağımsızlığını ilan etmesine rağmen yine de Fransız yörüngesinde kalmaya devam eden Gabon, Fransız yanlısı Leon Mba liderliğinde yönetildi. Bağımsızlık öncesi Mba, Fransız yönetimine karşı sürdürdüğü muhalefeti nedeniyle 1933 yılında sürgüne gönderilmişti (Sibieude 2016: 50-53). Ancak 1960 yılında Gabon bağımsızlığını kazanınca, Fransızlar tarafından başbakan olarak yönetime getirildi ve bir yıl sonrasında da devlet başkanı olarak görevde yükselmiştir. Mba, kısa sürede aşırı tutucu bir Fransız yanlısı olmuş ve tüm kurumlarda tek adamlık yönetimine kaymıştır. Bu tutumu ise, halk tabanında büyük bir huzursuzluğa yol açtı. Askeri kanadında da baskıcı bir politika uygulamaya çalışan Mba, 1964 yılının başlarında bir askeri darbeyle devrildi. Ancak Fransa'nın müdahale etmesiyle tekrar yönetime getirildi. Başka bir ifadeyle darbe, Fransa'nın müdahale etmesiyle başarısız oldu. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Afrika'da askeri-politik faaliyetlerin sosyo-ekonomik unsurlar üzerindeki etkilerini Gabon Cumhuriyeti özelinde kaleme almakla birlikte, tarihsel gelişim içerisinde Gabon-Fransa ilişkilerini de ele almaktadır (Britannica 2019).

Bu bilgiler ışığında makale yöntemsel olarak yerli ve yabancı birçok kaynaktan faydalanmanın yanı sıra, basın organlarının, akademisyenlerin ve devlet yöneticilerinin eserlerinden de faydalanılarak hazırlanmıştır. Fakat yerli kaynakların az olmasından dolayı makale çoğunlukla yabancı eserlerden esinlenerek kaleme alınmıştır. Bu minvalden hareketle ilk olarak Gabon Cumhuriyeti'nin Afrika kıtasındaki yerinden ve öneminden bahsedilmiş olmakla birlikte, sömürge öncesi ve dönemi süreçlerine de kısaca değinilmiştir. Sömürge döneminde etkili olan Fransa'nın askeri politik faaliyetleri de ele alınmış ve Gabon'un

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

bağımsızlığıyla birlikte, askeri-politik faaliyetlerin ne ölçüde sosyo-ekonomik yapılar üzerinde etkili oldukları kaleme alınmıştır.

Gabon Cumhuriyeti'nin Afrika Kıtasındaki Yeri ve Önemi

Afrika kıtasının orta batı bölümünde yer alan Gabon Cumhuriyeti, kuzeyinde Kamerun, kuzeybatısında Ekvator Ginesi, güney ve güneydoğusunda Kongo Cumhuriyeti ile komşudur. Batısında ise Gine Körfezi'ni de içine alan Atlas Okyanusu bulunmaktadır. Ülkenin ismi bölgeye ilk kez ayak basan Portekizliler tarafından, Portekizce bir kelime olan gabao kelimesinden gelmektedir. Bu isim Türkçe'de "şapka" anlamındadır. İlk defa gelen Portekizli denizciler Mbe nehriyle karşılaşmışlardır. Nehrin şapka şeklinde olması, Portekizlilerin bölgeye bu ismi vermesine neden olmuş ve halen kullanılmaktadır (Rich 2002: 1-3).

Atlas Okyanusu kıyılarından içe doğru Kongo Havzası'na kadar uzanan bir bölgede yer alan Gabon, 267.667 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir. Ülke önemli nehlere sahip olmakla birlikte, en önemli nehri Ogowe'dir. Ülkenin başkenti ise Fransızca'da özgür şehir anlamına gelen Libreville olup, nüfusun çoğunluğu burada toplanmıştır. Afrika'nın en az nüfusa sahip ülkelerinden biri olan Gabon, 2021 tahminlerine göre 2 milyon 284 bin 914 civarında bir nüfusa sahip. Dahası, 9 il ve bu illere bağlı 37 ilçeden oluşan Gabon, harita I'de görüldüğü gibidir (The World Factbook 2021).

Harita I: Gabon Cumhuriyeti ve İdari Bölgeleri

Kaynak: (URL-1).

17 Ağustos 1960 tarihinde bağımsızlığını kazanan Gabon, haritada görülen sınırlarla çizilmiştir. Gabon'un tarihi geçmişi irdelendiğinde, bağımsızlık öncesi sınırlarının daha geniş olduğu görülecektir. Bu nedenle tarihi geçmişi bağımsızlıkla sınırlı olmayıp, Milattan Önce (M.Ö.) 5. yüzyıla kadar dayanmaktadır. 2 milyonu aşkın az bir nüfusa sahip olsa da çok çeşitli etnik yapılardan oluşmaktadır. 40 farklı etnik gruptan oluşan Gabon'da en büyük etnik grubu, Mpongwe, Fang, Mbete, Bapunu, Tsabatis, Batazis, Nzebi, Bandjabi ve Pigmeler gibi etnik yapılar oluşturmaktadır (Knight 2003: 90-92).

Gür ormanlara sahip olmakla da Afrika'da önemli bir yere sahiptir. Ormanların varlığı, ekonominin önemli bir kalemi olmuştur. Çünkü Gabon'un ekonomik yapısında kerestecilik önemli bir gelir kaynağıdır. Kerestecilik önemli olsa da ekonominin diğer kalemleri arasında, ham petrol, manganez ve uranyum da önemli birer kaynak olarak görülmektedir. Bu ekonomik kalemlerden dolayı sömürgeci Avrupa devletleri tarafından sömürülen ülke, aynı zamanda askeri darbe girişimlerine, baskıcı politik uygulamalara ve sosyo-ekonomik dengesizliklerle de karşı karşıya kalmıştır. Bu bilgiler ışığında Gabon'un bağımsızlıktan günümüze kadarki dönemi boyunca yaşanan askeri darbe girişimleri, iç/dış politika dengesizlikleri ve ekonomik gelir eşitsizlikleri gibi konuların anlaşılması, kavranması ve açıklığa erişilmesi hususunda tarihsel geçmişinin kısaca irdelenmesi gerekmektedir (Oliver ve Fage 1978: 121-123).

Sömürge Öncesi Dönemde Gabon

Arkeolojik kazı çalışmalarına göre Gabon'un tarihi geçmişi M.Ö. 5. yüzyıla kadar götürülebilmektedir. Bölgede yapılan kazı çalışmalarında M.Ö. 4. yüzyıl ile M.Ö. 1. yüzyıllar arasında demirin kullanıldığı tespit edilmiştir. İlk yerleşimciler, avcı ve toplayıcılıkla uğraşan pigme etnik grubudur. Pigmeler, Bantu etnik gruplarınca bölgeden sürgün edilmiştir. Bantu grubunun ataları, bugünkü Gabon'da yaşayan Mpongwe halkları olduğu düşünülmektedir. Bu dönemden başlayarak 20. yüzyıla kadar Afrika'nın çeşitli yerlerinden Fang etnik grubu başta olmak üzere, çok sayıda etnik grup bugünkü Gabon sınırına yerleşmişlerdir. Diğer Afrika ülkelerinde olduğu gibi, Gabon'un da kıta dışından ilk teması, 15. yüzyılda sömürgeci Avrupa devletleriyle başlamıştır (Marine Corps Intelligence 2010).

Sömürge Döneminde Gabon

Sömürgecilik faaliyetlerinin başlamasında birincil aktör Portekizlilerdir. Portekizlilerin Afrika'daki ilk temasları ise kuzey-güney doğrultusunda Batı Afrika sahilleri olmuştur. Ancak öncelikli olarak 1415 yılında bir Portekiz filosunun (Kuzey Afrika'da) Fas yakınlarında zengin bir ticaret merkezi olan Ceuta'yı ele geçirmekle, sömürgecilik faaliyetlerini başlattıkları ileri

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

sürülmektedir. Gabon bölgesini ilk keşfeden Portekizli denizci ise Lopo Gonçalves olmuştur. Bölge Gonçalves tarafından 1472 yılında keşfedilmiştir. Fakat ilerleyen yıllarda diğer sömürgeci Avrupa devletlerinin de uğrak yeri olmuştur. Böylelikle Portekizliler dışında, İspanya, Hollanda, Britanya ve Fransa da bölgeye gelmiştir (Luraghi 2000: 251-252).

15. yüzyılın sonlarında büyük bir imparatorluk haline gelen Portekiz, Afrika'da başta köle ticareti olmak üzere, abanoz ve fildişi ticaretine girişmiştir. Portekiz ile birlikte İspanya'nın da bulunduğu Gabon'da, Portekiz İmparatorluğu 1777-78 yıllarında İspanya ile imzaladığı Ildefonso ve Pareto antlaşmalarıyla bölgeyi İspanya'ya bırakmıştır. Fakat İspanya, bölgede aktif bir politika uygulayamadı. Bu dönemde Fransa da bölgede yerini alan sömürgeci devletlerden oldu. Fransa'nın izlediği politika, İspanya'nın aksine aktif ve hızlı olmuştur. Bu nedenle Gabon bölgesinde daimî bir güç olarak bulunan sömürgeci devletlerden biri Fransa'dır. Bu dönemden itibaren 21. yüzyılın ilk çeyreğine kadar etkisini koruyabilmiş ve korumaya da devam etmektedir (Ferro 2011: 101-102).

Fransa, 19. yüzyılda, Amiral Louis Edouard Bouet Willaumez tarafından Gabon topraklarına ayak bastı. Willaumez (Vilome) 9 Şubat 1839 tarihinde Gabon'a ayak bastığında ilk teması Mpongwe etnik grubun lideri Denis Rapontchombo ile gerçekleşti. Dahası, başka gruplarla da temas kuran Fransızlar, bölgede yaşayan etnik grupları ve bölgeyi, diğer sömürgeci devletlere karşı korumak için anlaştı. Bu politik uygulama sayesinde Fransa, bölgenin koruyucu bir gücü olarak sistematik bir şekilde bölgeye yerleşmeyi başardı (Bucher 1977: 149-151). Ardından 1843 yılında Komo Nehri'nin denize döküldüğü noktada, *Fort Aumale* adında ilk deniz üssünü de kurdu. Giderek faaliyetlerini arttıran Fransa, 1849 yılında serbest bırakılan köleler için Gabon'un başkenti Libreville'de bir yerleşim alanı oluşturarak köleleri buraya yerleştirdi. Böylece bölgeye Libreville ismini de Fransızlar vermiş oluyordu (Delêtre 2010: 98-99).

Bölgede koruyucu bir güç olarak bugünkü Ekvator Ginesi, Kamerun ve Kongo topraklarında bulunan Fransa, sistematik bir sömürü düzeninin temelini atmış olsa da başlangıçta bu düzeni pek önemsememiştir. Hatta 1886 yılında, Britanya'nın egemenliğinde bulunan bugünkü Gambiya'yı kendi egemenliğindeki Ekvator Ginesi'yle değiştirme fikrini de taşımıştır. Fakat Gabon'un iç kesimlerine doğru (doğu yönünde) keşif yapmaya başlayınca bu fikrinden vazgeçmiştir. Çünkü verimli tarım alanlarının ve orman zenginliğinin yanı sıra, kauçuk üretiminin varlığı, Fransa'nın bölgede kalmasını ve fikrinden vazgeçmesini sağladı (Oliver ve Fage 1978: 156-159).

Öte yandan Fransa, harita I’de görüldüğü gibi, Gabon’un güneydoğu sınırında bulunan Franceville’de bir istasyon kurarak bölgedeki kalıcılığını bir kararname ile duyurdu. Çünkü Kauçuk üretiminin varlığı, Fransa için büyük bir önem arz ediyordu. Aynı zamanda savaş endüstrisinde de kullanılan kauçuk, Fransa için önemli bir sanayi kaynağı da olmuştur. Kauçuğu, bölgede bulunan kabilelere toplattıran Fransa, kauçuk toplama esasına göre de vergi alıyordu. Böylelikle Gabon, 1886 yılında açıklanan bu kararnameyle Fransa’nın resmi bir sömürge bölgesi oldu. Çünkü 1884-85 Berlin Afrika Konferansıyla her sömürgeci devlet, elde ettiği topraklarda egemenliklerini kurabilecekti. Bu nedenle Fransa da başta Gabon olmak üzere, Batı, Orta ve Kuzey Afrika bölgelerinin birçok yerinde egemenlik tesis edebilmiştir (Koponen 1993: 130-134).

1900 yılında Fransa, İspanya ve Almanya arasında sınırların çizilmesi için Paris Antlaşması imzalandı. Böylelikle Gabon bölgesi (bugünkü Kongo Cumhuriyeti dâhil olmak üzere) netlik kazanarak Fransa’nın egemenliğine geçti. Bu antlaşmayla birlikte Libreville, 1903 yılına kadar Kongo Cumhuriyeti’nin de başkenti oldu. Nitekim 1903 yılında yapılan bir değişiklikle başkent Libreville’nin yerini Brazaville aldı. 1910 yılından itibaren de Gabon bölgesi, Fransız Ekvatorial Afrika’sının önemli bir parçası haline geldi. 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı ise kıtadaki dengelerin değişmesine sebebiyet vererek yeni bir güç mücadelesinin başlamasına yol açtı. Fakat II. Dünya Savaşı’nda farklı bir tablo ortaya çıktı. Bu tablo yerli halkın ayaklanmasını ve bağımsızlıklarını kazanmasını sağlayacak olan dekolonizasyon sürecini başlatıyordu (Gueye ve Boahen 2000: 117-119).

Dekolonizasyon Sürecinin Bağımsızlık Ürünü: Gabon Cumhuriyeti

I. Dünya Savaşı’nın devam ettiği dönemin Gabon’unda kabilelere yönelik şiddet ve çatışma olayları Fransızlar tarafından arttırıldı. Fransızlar tarafından uygulanan şiddetin temel sebeplerinden biri, daha fazla kauçuğun toplanmasını sağlamak ve bölgedeki egemenliğini baskı yoluyla kurmak olmuştur. Bu nedenle zorunlu çalışma koşullarını gereğinden fazla abarttılar. Sömürge döneminden önce Gabon’da açlık ve kıtlık önemli bir sorun değilken, sömürge ve bağımsızlık sonrası dönemde hem açlık ve kıtlık hem de çatışmalar önemli bir sorun olarak ortaya çıktı. Bu sorun halen devam etmektedir. Yerli halka gözdağı vererek baskıcı bir askeri-politik faaliyet yürütmeye başlayan Fransa, 1920’li yıllardan itibaren zaman zaman kabile ayaklanmalarıyla karşılaşmıştır. Ancak bu ayaklanmaları şiddetle bastırarak binlerce insanın yaralanmasına ve ölümüne sebep olmuştur (Warson 2017: 156-159).

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

II. Dünya Savaşı devam ederken, 1941'de Britanya ve ABD tarafından Atlantik Beyannamesi'nin ilan edilmiş olması, dekolonizasyon sürecini başlatmış ve hızlandırmıştır. Bu süreçle birlikte, çok sayıda Afrika halkları bağımsızlık mücadelesine girişmiş ve devletlerini kurabilmişlerdir. Savaş sırasında Gabon, başlangıçta Vichy Fransası'nın¹ yanında yer aldı. Fakat Britanya'nın baskıları sonucu tekrar Fransız Ekvatorial Afrika'sına bağlılığını ilan etti. Bu dönemde Fransa Devlet Başkanı Charles De Gaulle'nin liderliğindeki *Forces Françaises Libres* safına katılan Gabon, diğer sömürgeci güçlere karşı kendini koruma altına almayı amaçlamıştır (Reeves 2012: 12-15).

De Gaulle (Dö Gol), 1944 yılında bugünkü Kongo Cumhuriyeti'nin başkenti Brazzaville'de gerçekleştirdiği bir konferansla Gabon'u, Fransa'ya bağlı deniz aşırı bir bölge olarak ilan etti. Aynı zamanda köleliği de bu konferansta (1944 Brazzaville Konferansı) yasakladı. Başka bir ifadeyle Gabon'u, Fransa'nın bir uzantısı olarak duyurmuştur. Öte yandan bu tarihten itibaren Gabon halklarından, Fransa meclisine temsilci göndermesini de istemiştir. Fakat böyle bir istek, Gabon'da Jean Hilaire Aubame, Leon Mba ve Paul Gondjout gibi bazı isimlerce karşı çıkmıştır (Reed 1987: 285-287).

Aubame (Obam), Mba (Emba) ve Gondjout (Gonju) gibi isimler 1940'lı yıllarda Gabon'un siyasal hayatında öne çıkan isimlerdir. 1947 yılında Aubame, *Gabon Demokratik ve Sosyal Birlik* girişimini kurdu. Mba ise tüm Afrika kıtasında etkili olan *Afrika Demokratik Topluluğu*'nun bir kolu olarak Gabonluları temsilen *Karışık Gabonlular Hareketi*'nin önderi oldu. 1952 yılında da Gondjout tarafından *Gabon Demokratik Bloğu* kuruldu. Bu üç hareket, Gabon'un siyasal hayatında önemli etkiler bıraktı (Emerson 1965: 62-67).

1950'li yıllarda Gondjout ile Aubame, Gabon anayasasını oluşturmak amacıyla birlikte hareket ettiler. Bu birliktelik, Gabon'un bağımsızlığından ziyade De Gaulle'ün yönetiminde özerk bir bölge olmayı hedeflemiştir. Nitekim 1958 yılında Fransız Ekvatorial Afrika'sının ortadan kaldırılmasıyla Gabonlu liderler, bağımsızlık yolunda daha kararlı adımlar attılar. 1959 yılında Fransa'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olduğunu ilan ettiler. Bu süreçte Mba başbakan, Gondjout ise meclis başkanı oldu. Akabinde 17 Ağustos 1960 tarihinde Fransa'dan bağımsız bir ülke olduklarını ilan ettiler (Oliver ve Fage 1978: 249-252).

¹ II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Fransa'yı yenerek, Fransa'nın Vichy şehrinde kurmuş olduğu bir devlet. Bu devlet, Almanya'ya tabi kukla bir devlet olmuştur.

Bağımsızlığın İlk Yıllarında Gabon Cumhuriyeti

1960 yılında bağımsız olan Gabonlular, devlet başkanını seçmek için seçimlere gitti. Fakat seçimlerde herhangi bir parti çoğunluğu elde edemedi. Bunun üzerine Başbakan Mba, partilerin birlikte çalışması gerektiği fikrini ortaya attı. Bu fikir tüm partiler tarafından olumlu karşılandı. Ancak Mba'nın ortaya attığı anayasa maddeleri tepkiyle karşılandı. Çünkü Mba, Gabon anayasası için De Gaulle Fransa'sındaki başkanlık sistemini öngörüyordu. Bu nedenle ülkede büyük bir tepkiyle karşılaştı. Tepki verenlerin arasında Gondjout da vardı. Buna karşılık Mba ise askeri dayatmalarla politik faaliyetlere başvurup, parlamentoyu da feshederek anayasaya karşı çıkan Gondjout'yu da cezaevine gönderdi. Bu kargaşa karşısında Aubame, Mba'nın görüşlerine katılmış ve yanında yer almıştır. Böylelikle 1961 yılında yapılan seçimlerde Mba devlet başkanı, Aubame da ülkenin dışişleri bakanı olarak göreve başladı (Plantey 2012: 13-15).

Şekil I: Gabon Cumhuriyeti'nin Künyesi

Devlet Başkanları	1960-1967 Leon Mba 1967-2009 Omar Bongo Ondimba 2009-..... Ali Bongo Ondimba (Görevde)
Başbakan	Rose Christiane Raponda (Temmuz 2020)
Dışişleri Bakanı	Pacôme Moubelet Boubeya (Temmuz 2020)
Bağımsızlık Tarihi	17 Ağustos 1960
Yönetim Şekli	Cumhuriyettir
Başkenti	Libreville
Yüzölçümü	267.667 km ²
Nüfusu	2 milyon 285 bin civarında
Konuşulan Diller	Fransızca resmi dildir. Fang, Myene, Punu konuşulan başlıca yerel dillerdir.
İhracat Ürünleri	Ham petrol, manganez, petrol yağları, altın
İthalat Ürünleri	Kümes hayvan eti, pirinç, yük taşıma, otomobil vb.

(Şekil, yazar tarafından çizilmiştir.)

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

Mba başkan olduktan sonra kendi makamını sağlamlaştırmak için ülke genelinde bazı politikalar uyguladı. 1963 yılının sonlarına kadar demokratik yöntemlerle ön planda olan Mba, kendi partisiyle birlikte Aubame'nin partisini de birleştirerek tek partili bir adım attı. Bu durum 1964 yılının başlarında büyük bir tepkiyle karşılanarak ülkede iç karışıklıkların çıkmasına yol açtı. Mba'nın bu politikası özellikle ordu kanadında büyük bir huzursuzluğa neden oldu ve 1964 yılının şubat ayında Mba'ya yönelik bir askeri darbenin yapılmasına sebebiyet verdi.²

Askeri darbe girişiminde Mba'ya karşı Aubame ve Gondjout da yer aldı. Ancak çok geçmeden Fransa'nın müdahale etmesiyle darbe başarısızlıkla sonuçlandı ve Mba'nın iktidarda kalması sağlandı. Fransa bu müdahaleyi, 1960 yılında bağımsızlık esnasında Gabon'la imzalamış olduğu *Koruma Anlaşması*'na istinaden gerçekleştirdiğini kamuoyuna duyurdu. 1966 yılında Mba, yeni bir yasa çıkarttı. Yasa, devlet başkanının hayatını kaybetmesi durumunda, yerine vekilinin getirilmesini öngören tasarıdır. Bu nedenle 1967 yılında hayatını kaybeden Mba'nın yerine Fransız yanlısı vekili Albert Ömer Bongo getirildi (Gardinier 1982: 67-71).

Albert (Omar/Ömer) Bongo Ondimba Dönemi

Albert Bongo Ondimba iktidara gelir gelmez, ılımlı bir politika izlemeye çalışsa da kısa sürede anti-demokratik uygulamalarla etkisini gösterdi. Başlangıçta ılımlı bir şekilde tüm siyasi tutukluları serbest bırakarak herkese karşı kucaklayıcı eşit bir tavır sergilemeye çalıştı. Ancak çok geçmeden bütün siyasi partileri sömürge sisteminin birer parçası olduğu gerekçesiyle kapattırarak ılımlı politikadan uzaklaştı. Dahası *Gabon Demokratik Partisini* kurarak tek parti dönemini başlattı. Bu uygulamalardan hareketle Albert Bongo'nun iktidarda kalmasındaki en büyük destekçisi Fransa olmuştur. Fransa'nın Gabon'la ilişkileri bilindiği gibi 1800'lü yıllara dayansa da bu ikili ilişkiler bağımsızlıkla birlikte daha da güçlenmiştir. Bu ilişkiler askeri, siyasi, ekonomik ve sosyokültürel gibi birçok alanda etkisini göstermiştir (Valery 2012: 11-12).

Gabon'un ekonomisi, Fransa'nın bölgeye geldiği 19. yüzyılda, her ne kadar, kereste ve kauçuk gibi ürünlere dayalı olsa da özellikle 20. yüzyılda uranyum, petrol, altın ve manganez gibi önemli madenlerle de çeşitlilik göstermesi, Fransa'nın bölgeye kalıcı olarak yerleşmesini sağladı. Öte yandan Fransa'nın bir uzantısı gibi görülmesine ve her alanda etkisini göstermesine de sebebiyet verdi. Fransa, Gabon'da nüfuzunu korumak amacıyla askeri üs kurdu. Bugün

² ____, "Abortive Military Coup-Intervention by French Forces-General Elections", *Keesing's Record of World Events (formerly Keesing's Contemporary Archives)*, Volume 10, April, 1964, s. 1-4.

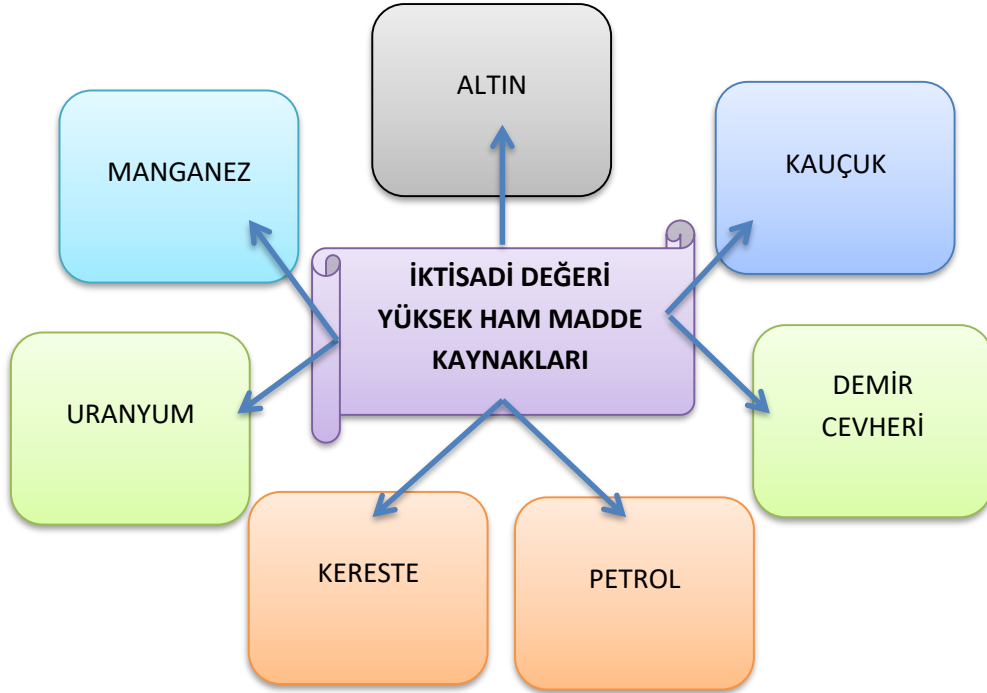
gelenen noktada Fransa'nın Afrika'daki en büyük üssü Cibuti'de, ikinci büyük üssü ise Gabon'da bulunmaktadır (Lersch ve Sart 2014: 90-93).

Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Fildişi Sahili ve Senegal'de de Fransa'nın askeri üsleri mevcuttur. Önemli ham madde kaynaklarına sahip bu ülkeler, Fransa'nın askeri gücüyle sınırlandırılmaktadır. Gabon'da ilk darbe girişimi 1964 yılında yapılmış ve dönemin başkanı Mba, görevden uzaklaştırılmıştı. Ancak Fransa'nın askeri bağlamda bir müdahalede bulunması, 1964 darbe girişimini tersine çevirmiş ve Mba'nın yönetimde kalmasını sağlamıştı. Başka bir ifadeyle Fransa Gabon'da, askeri yönüyle politik faaliyetlerini etkin bir şekilde işlemeye çalışmış ve çalışmaya devam etmektedir (Sun ve Zoubir 2011: 83-85).

Böylelikle hem ham madde kaynaklarının gelirlerini kontrol etmekte hem de yönetimdeki siyasi gücünü hissettirmektedir. Bunların yanı sıra toplum üzerindeki gücünü de göstermekte olup, ekonomik alanda da hedefine ulaşmaya çalışmaktadır. Kısacası askeri-politik faaliyetlerle sosyo-ekonomik düzeni kontrol edebilmektedir. Siyasetteki gücünü de Fransa yanlısı liderlerle ön plana çıkartmaktadır. Mba ve Bongo bu duruma somut birer örnektir. Esas itibariyle Fransa bu politikasını Gabon'un bağımsızlığıyla birlikte oluşturmamıştır. Bilindiği üzere, 1839 yılında Gabon'a ayak basan Fransa, 1843 yılında kurmuş olduğu ilk deniz üssü ile böyle bir politikayı uygulamaya başlamıştır. Yaklaşık 180 yıllık bu politika halen devam etmektedir. Çünkü hem askeri-siyasal nüfuzunu oluşturabilmiş hem de iktisadi ve sosyokültürel yapılar üzerinde etkinliğini sağlayabilmiştir (Burgess 2018: 10-12). Gabon'daki iktisadi kaynaklar şekil II'deki gibidir.

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

Şekil II: Gabon Cumhuriyeti'nin Sahip Olduğu Ham Madde Kaynakları

Şekil II: Gabon coğrafyasında bulunan temel iktisadi kaynaklar (şekil, yazar tarafından çizilmiştir.)

Albert Bongo yönetimi de Fransızların istediği gibi devam etti. Albert Bongo, 1973 yılında Libya lideri Muammer Kaddafi'yle karşılaştıktan sonra İslam dinini benimseyerek Albert ismini de Ömer olarak değiştirdi. Ömer Bongo ismiyle 2003 yılına kadar anılmış ve ardından Ondimba'yı da isminin sonuna ekleyerek Ömer Bongo Ondimba yaptı. Ömer Bongo döneminde Gabon'un en sıkıntılı dönemi 1990'lı yıllar olmuştur. Hem ekonomik sıkıntıların giderek artması hem de halk arasında gerginliklerin alevlenmesi yönetimdeki gidişatı büyük ölçüde sarsmıştır (Iheukwumere 2014).

Bunun üzerine Ömer Bongo, Mart/Nisan 1990'da düzenlediği Ulusal Konferans'la ülkedeki sıkıntıların giderilmesi için çalışmalara başladı. Konferansta alınan kararlar, ülke genelinde olumlu karşılandı. Bu kararlardan bazıları;

1	Ulusal senatonun oluşturulması
2	Devlet gelirlerinin eşit dağıtılması
3	Yurt dışı çıkışlarının kolaylaştırılması
4	Basın özgürlüğünün getirilmesi ve

Fakat aynı yıllarda meydana gelen iki darbe girişimi söz konusu oldu. Darbe girişimleri hemen bastırılrsa da sıralanan bu uygulamaların tam anlamıyla gerçekleşmediğini göstermiştir. Ardından 1993 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde oyların çoğunluğunu alan Ömer Bongo, tekrar devlet başkanı olarak göreve başladı. Diğer seçimlerde de başarılı olan Ömer Bongo, 2009 yılına kadar devlet başkanlığı görevini yürüttü ve bu yılda (8 Haziran 2009) İspanya seyahatindeyken kalp krizi sonucu hayatını kaybetti. Yerine ise seçimler yapıncaya kadar, geçici devlet başkanlığı görevini meclis başkanı Rose Francine Rogombe üstlendi. Devlet başkanlığı seçimleri için 17 aday yarıştı ve 3 Eylül 2009 tarihinde Ömer Bongo Ondimba'nın oğlu bugünkü Devlet Başkanı Ali Bongo Ondimba seçimleri kazanarak devlet başkanı seçildi (Jansson vd. 2009: 8-10).

Ali Bongo Ondimba Dönemi

Ali Bongo Ondimba (doğum ismi, Alain Bernard Bongo), Gabon yönetiminin etkili isimlerinden biri olup, siyasette farklı görevler aldı. 1989-1991 yılları arasında Dışişleri Bakanı, 1991-1999 yıllarında Bongoville şehrini temsilen Milletvekili, 1999-2009 yılları arasında da Milli Savunma Bakanı olarak görev yaptı. Babasının ölümü üzerine de seçimlerde aday oldu ve devlet başkanı olarak seçildi. 2009 yılında devlet başkanlığı görevini üstlenen Ali Bongo Ondimba Fransız yanlısı olsa da Fransa ile bazı sıkıntılar yaşadı (Coleman 2018).

Esas itibariyle Fransa'nın Gabon ile ilişkilerinin tarihsel seyri 19. yüzyıla kadar götürülebilmekle birlikte, özellikle de bağımsızlığın kazanıldığı 1960'tan bu yana daha sıkı ilişkiler içerisinde olduğu görülmektedir. Fakat Ali Bongo döneminde ikili ilişkilerde bazı sorunların yaşandığı gözlemlenmiştir. Giderek artan bu sorunlar özellikle 2016 seçimlerinden sonra etkisini gösterdi. Bu nedenle bağımsızlıktan bugüne dek ikili ilişkileri kısaca değerlendirmek yerinde olacaktır.

Gabon-Fransa İlişkileri

Gabon'da sömürge döneminden kaynaklanan güçlü bir kültürel, politik ve askeri Fransız etkisi söz konusudur. Sömürge döneminden beri var olan ve başkent Libreville'deki havaalanının yakınlarında bulunan Fransa'nın Camp de Gaulle (Kamp dö Gol) askeri üssü, Gabon'un politikasında etkili olduğu ileri sürülebilir. Fransa bu askeri üssünü bölgesel operasyonlar ve Gabon'da gerçekleşmesi muhtemel iç çatışmalar için kullanmaktadır.

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

Gabon'da ilk askeri darbe girişimi 1964'te Fransız yanlısı Başkan Mba Yönetimine karşı gerçekleşti. Bunun üzerine harekete geçen Fransız ordusu isyanları bastırmak için birçok kez Port-Gentil bölgesinde konuşlandı. Böylece Gabon ordusunun düzenlediği darbeyi bastıran Fransız ordusu hem Mba'nın yönetimde kalmasını hem de ülkedeki iktisadi çıkarlarının korunmasını sağladı. Öte yandan 1967 yılında hayatını kaybeden Mba'nın yerine de Albert Bongo Ondimba'nın iktidara gelmesinde etkili oldu. Fransa'nın desteğiyle Albert Bongo kırk iki yıl yönetimde kaldı. Yani hayatını kaybettiği 2009 yılına kadar Gabon'u yönetti (Marine Corps 2010).

Albert Bongo iktidarında Gabon, 1974 ve 1985'te Fransa ile karşılıklı bir savunma anlaşması imzaladı. Anlaşma gereği Gabon ordusunun önemli kademelerinde Fransız danışman ve komutanlar yer alabilecek ve onları yönetebileceklerdir. Ayrıca iç karışıklıklarda Fransa'nın Gabon Hükümeti'ne destek vermesi de öngörüldü. Buna ek olarak Fransa'nın çıkarlarına yönelik bir tehdit oluştuğunda Fransa ordusu müdahale etme hakkına da sahip olabilecektir. Esasen Fransa, Gabon'daki iktisadi çıkarlarını korumak amacıyla yaklaşık 180 yıldır bölgede faaliyet göstermektedir. Bu nedenle güçlü bir siyasi ve ekonomik nüfuzla sahiptir. Özellikle bağımsızlıktan bu yana Gabon'da giderek artan bir Fransız nüfusuna rastlanmaktadır. Restoranlardan otellere, sosyal tesislerden şirketlere kadar pek çok alanda etkili olan Fransızlar, aynı zamanda en iyi yaşam koşullarına da sahiptir. Bu durum yerli halkların Fransa'ya, Fransız yurttaşlarına ve Gabon Hükümeti'ne karşı bir rahatsızlık duymasına sebebiyet vermiştir. Ancak bazı Gabonlular Fransızların varlığını içerleseler de hem siyasi ve askeri hem de sosyal ve ekonomik açıdan ülkede etkin olduklarını da kabullenmektedir. Çünkü Fransız danışmanlar sadece orduda değil, siyasi açıdan Hükümet'te, ekonomik yönden şirketlerde ve sosyokültürel bağlamda da toplum üzerinde etkili olabilmektedir. Bu nedenle Gabonlular Fransızların etkisini kabul etmekle birlikte, özellikle ekonomik yönden ticari ilişkiler yapmak ve onlarla çalışmak gibi eylemlere de girişmektedir (Burgess 2018: 13-15).

Askerî açıdan bakıldığında Fransa'nın Afrika kıtasındaki en büyük askeri üslerinden biri Gabon'da bulunmaktadır. Bin kişiden fazla askeri personeli ile hem kendi çıkarlarını hem de Fransızların güvenliğini korumakla yükümlü olan bu askerler, aynı zamanda siyasi, ekonomik, sosyokültürel alanlara da müdahale edebilmektedir. Albert Bongo döneminden bu yana Gabon rejimine karşı herhangi bir ayaklanma ve saldırı durumunda Fransız askeri desteğinin garanti sözünün de verilmiş olması, bu üssün ülkedeki etkisinin ne ölçüde güçlü olduğunun da bir kanıtıdır. Fransızların etkisi sadece zikredilen bu alanlarla sınırlı değildir, aynı

zamanda eğitim sistemi üzerinde de önemli bir etki oluşturmuş durumdadır. Resmi dili Fransızca olan Gabon'da eğitim sistemi Fransız modeline dayanmaktadır. Çoğu seçkin ve elit Gabonlu gençler Fransa'da veya Fransızca konuşulan başka ülkelerde eğitim almaya gitmektedir. Bu nedenlerden dolayı Gabon'da güçlü bir sosyokültürel ve eko-politik Fransız etkisi oluşmuş durumdadır. Bunların yanı sıra ülkede bulunan iktisadi değeri yüksek ham madde kaynaklarıyla da bu etkinin güçlendiği gözlemlenmektedir (Sıradağ 2014: 107-108).

İkili ilişkilerin ana ekseninde uranyum ve petrol gibi iktisadi değeri yüksek ham madde kaynaklarının öncelikli sırada yer aldığı söylenebilir. Özellikle uranyum her devlet için ayrı bir öneme sahiptir. İlk kez 1789 yılında Alman kimyager Martin Heinrich Klaaproth tarafından keşfedilse de 1890'lı yıllarda Fransız fizikçi Antoine Henri Becquerel tarafından da radyoaktif bir yöntemle uygulanabilir olduğu tespit edilmiştir (Aczel 2012: 29-31).

Bu tarihten itibaren uranyum devletlerarası ilişkilerde de önemli bir yer işgal etmiştir/etmektedir. Çünkü uranyumun kullanım alanları itibariyle, bir devletin savunma gücünü oluşturmakta ve bu güçle nüfuzunu korumaktadır. Çünkü uranyum dünyanın en tehlikeli bomba türlerinden biri olan plütonyum hidrojen bombasının yapımında da kullanılmakta olup, nükleer yakıt olarak da enerji alanında işlev görmektedir. Ayrıca nükleer patlayıcı olarak da kullanılabilen uranyum, aynı zamanda, uranyuma sahip olan devletlerin güçlü olduğunu da göstermektedir. Gabon'u yaklaşık 180 yıldır yörüngesinde barındıran Fransa, 1970'li yıllardan bu yana uranyumun burada bulunmasıyla birlikte, bölgede daha da güçlü bir aktör olarak yer almaya çalışmıştır/çalışmaktadır. Nitekim bu politikasını askeri-politik faaliyetlerle başarılı bir şekilde sürdürmektedir (Gardinier 1982: 69-72).

Enerji alanında önemli olan bir diğer ham madde kaynağı ise petroldür. Petrol, benzin ve gazyağı kullanımından mazot kullanımına, uçak ve jet yakıtının kullanımından buharlı geminin kullanımına, çelik ve seramik üretiminden asfalt yapımına kadar birçok alanda işlenmektedir. Özellikle uçak ve jet yakıtında kullanılıyor olması, her devlet için ayrı bir değerdir. Çünkü bir devletin savunma sahasından biri de hava sahası olup, burada uçaklardan faydalanılmaktadır. Gabon'da hem uranyumun bulunması hem de petrolün olması, Gabon'u Fransa için apayrı bir değere sahip kılmıştır. Ancak Fransa'nın Gabon'daki faaliyetleri, yerli halk arasında büyük bir rahatsızlığa sebebiyet verdiği de söylenebilir. Bu durum Gabon bağımsızlığının ilk yıllarında etkisini gösterdi. Çünkü 1964 yılında Fransız yanlısı Mba'ya yönelik yapılan askeri darbe girişiminin Fransa tarafından engellenmiş olması bu durumu örneklendirmektedir (Terheggen 2011: 37-38).

Afrika’da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

1970’lerden itibaren ABD ve Çin gibi küresel aktörler de Gabon ile ikili ilişkiler geliştirmeye başladı. Özellikle 2000 sonrası dönemde Gabon’un ABD ve Çin ile ikili ilişkilerindeki yakınlaşması Fransa’nın gözlerinden kaçmadı. Gabon’un Çin ile askeri ve ekonomik ilişkilerinin artmaya başlaması, Fransa kanadında ister istemez bir rahatsızlık uyandırdı. Bu rahatsızlık 1999-2009 yılları arasında Milli Savunma Bakanı olarak görev yapan Ali Bongo döneminde etkisini gösterdi. Bu nedenle Fransa’nın Ali Bongo’ya yönelik politikalarında dalgalanmalar söz konusu olabilmiştir/olabilmektedir. Hatta Fransa’nın Ali Bongo’nun iktidara gelmesi ihtimaline karşı muhalefetleri harekete geçirmeyi planladıkları söylentileri de dillendirilmiştir. Esasen Ömer Bongo’nun ABD Büyükelçisi R. Barrie Walkley’e “Fransızlar oğlumu sevmiyor” sözleri de bu planı güçlendirmektedir (URL-2).

2009 yılında hayatını kaybeden Ömer Bongo’nun yerine aday olan Ali Bongo seçimleri yüzde 41,7’lik bir farkla kazandı. Seçimler yedi yılda bir yapıldığından 2016 yılına kadar Ali Bongo başkan olarak görev yaptı. Bu dönemde Ali Bongo ile Fransa arasındaki ilişkilerde rahatsızlıklar söz konusu olabilmiştir. 2013 yılında Gabon petrol lisanslama turunda 18 devletin enerji şirketi lisanslama ürünü aldı. Bu şirketler arasında Fransız şirketlerinden Elf ve Total de yer aldı. Ancak daha önce Elf Enerji şirketi ile birleştiği için Total şirketi lisanslama ürününün dışında kaldı. Ertesi yıl Gabon Hükümeti, Total’e, şirketin asılsız bir vergi kaçırdığından ve geriye dönük ödemesi gerektiği miktarın 805 milyon dolarlık bir ücretin olduğunu faturasını çıkardı ve ödemesini emretti. Bu durum üzerine Total yanıt vermekten uzaklaştığı gibi iki ülke arasındaki ilişkilerde çatlaklar da etkisini göstermeye başladı (Cocks 2021).

2013’ten 2016 yılına kadarki dönemde Ali Bongo Fransa’nın faaliyetlerine yönelik bazı kısıtlamalar getirdi. Enerji şirketlerine yönelik kısıtlama politikalarından televizyon ve radyo programlarındaki Fransız kültürünün tanıtılmasına kadar bazı alanlarda kısıtlama oldu. Ancak bu süre zarfında muhalefet partilerinin sayısı da arttı. Değişim için Muhalefet Cephesi, Gabon Halk Birliği, Sosyal Demokrat Parti, Bağımsızlar ve diğerleri olmak üzere birçok parti 2016 seçimlerinde yerlerini aldılar. Bundan dolayı 2016 seçimleri Ali Bongo’yu oldukça zorladı.

2016 Seçimleri

Ali Bongo’ya karşı en güçlü aday kız kardeşinin eşi Çin asıllı Jean Ping oldu. Üvey kardeşi Frederic Bongo da muhalif edenlerden biriydi. Daha açık bir ifadeyle 2016 seçimleri özellikle aile içi anlaşmazlıkların ve rekabetlerin yaşandığı bir seçim olarak kayıtlara geçti. Her iki kardeş ve enişte, Ali Bongo’ya yönelik çok ağır söylemlerde bulunarak sert bir politika

izlediler. Bu durum Gabon'daki politikayı önemli ölçüde etkiledi. Ali Bongo, en prestijli Fransız askeri okulu Saint-Cyr'da subay olarak eğitilip mezun olan üvey kardeşi Frederic Bongo'ya, hem ordu hem de istihbarat alanlarında önemli görevler vermişti. Buna rağmen Frederic Bongo, Ali Bongo'ya karşı 2016 seçimlerinde bir rakip olarak sahalarda yerini aldı. Yani Frederic Bongo'nun da yönetimde önemli görevler üstlendiği ve yürüttüğü söz konusudur (Pickett 2017: 62-65).

Ping, 1990'dan 2014 yılına kadar Gabon'un siyasetinde önemli bir figürdür. Bu yıllar arasında bir dizi üst düzey bakanlık görevlerinde bulundu. Aynı zamanda 2004-2005 Birleşmiş Milletler Kuruluna ve 2008-2012 yıllarında Afrika Birliği Komisyonuna başkanlık eden eski bir diplomattır. 2014 yılında desteklediği Ali Bongo'nun partisinden ayrılarak Değişim için Muhalefet Cephesi'ni kurdu. 2016 seçimlerine katılarak oyların yüzde 48,23'ünü aldı. Ancak Ali Bongo yüzde 49,80 oranında çok az bir farkla seçimleri kazanmayı başardı. Daha açık bir ifadeyle 373 bin 310 kişinin oy kullandığı bu seçimde Ali Bongo 177 bin 722 kişinin oyunu alırken, Ping ise 172 bin 128 kişinin oyunu aldı. Devlet başkanlığı yarışını kıl payı kaybeden Ping'in destekçileri ise seçimlerde usulsüzlük yapıldığı iddiasıyla sokaklara indi. Çıkan kargaşada yüzlerce insan yaralanırken askerlerin de olduğu onlarca kişi hayatını kaybetti (URL-3).

Seçim sonrası Ali Bongo'ya yönelik Fransa'daki Gabon Muhalefet Diasporasının faaliyetleri arttı. Diaspora, siyasi olarak etkili hale geldi. Diaspora aktörleri hem Ali Bongo rejimini hem de muhalefet partilerinin zayıflıklarını eleştirmekle algı oluşturmaya başladı. Buna rağmen Fransa Hükümeti'nden herhangi bir tepki gelmedi. Kısacası diaspora, 2016 seçiminden sonra krizin bir parçası oldu. Hızla çoğalan diaspora dernekleri Gabon ulusal siyasetinde yankı uyandırırken, rejim yanlısı birçok yapının zayıflamasına da sebebiyet verdi. Öte yandan uyuşuk ve verimsiz siyasi muhalefete karşı da yerel seferberlik başlatan diaspora, bu yönüyle sivil toplum örgütlerini harekete geçirdi. Bu gelişmeler somut siyasi sonuçlardan ziyade daha çok medyanın sivil toplum kuruluşlarının ilgisinde oldu. Ancak bağımsızlıktan bu yana Gabon'da yeni bir dönem olarak da kaydedilen bu durum, Fransa tarafından da müdahale edilmeden izlendi. Fransa'nın müdahale etmemesindeki ana neden, bilindiği gibi, Ali Bongo yönetimi ile yaşanan dalgalanmalı politik uygulamalardır. Özellikle 2013-2018 yılları arasındaki süreç Gabon-Fransa ikili ilişkilerinin en kötü dönemlerinden birini oluşturduğu söylenebilir (Isbell ve Bhoojedhur 2018: 8-9).

Afrika’da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

Ham madde kaynakları bakımından son derece zengin olan Gabon, uranyum ve petrol ile birlikte manganez madeni bakımından da zengin bir ülkedir. Dünyadaki manganez rezervlerinin neredeyse yarısı Gabon’da diğer önemli kısmı ise Rusya Federasyonu, Avustralya ve Güney Afrika Cumhuriyeti’nde bulunmaktadır. Manganez, demir-çelik üretiminde kullanılmakta olup, ağır tonajlı yüklerin taşınmasında da yerini almaktadır (Cannon 2014: 1-2). Bu nedenle Gabon, Fransızlar için bir Fransa eyaleti veya şehri gibi görülmektedir. 2016 yılında tekrar devlet başkanı seçilen Ali Bongo Ondimba, 2019 yılının Ocak ayında hiç beklenmedik bir darbe girişimiyle karşılaştı. Bu süreçte Ali Bongo Ondimba’nın Suudi Arabistan’da düzenlenen bir konferansta olması, kendisine verilebilecek bir zararı engelledi. Dahası, darbe girişiminde bulunan küçük bir asker grubunun olması da girişimin başarısız olmasını sağladı. Fakat küçük bir grup tarafından gerçekleşen bu girişim başarısız olsa da darbelerin ansızın olabileceğinin ve devam ediyor olduğunun kanıtını gösterdi (URL-4).

Ali Bongo Ondimba’nın Suudi Arabistan Ziyareti ve Darbe Girişimi

Gabon, 1960’lı yıllardan beri bir petrol üreticisidir. Aynı zamanda Fransa’nın Afrika’daki en iyi ilişkilere sahip ülkesidir. Aslında Gabon, Fransa’nın bir sınır uzantısı olarak düşünülebilir. Çünkü Fransa bölgede büyük bir etkiye sahiptir. Ülke yönetiminde kimin olacağını bile Mba ve Ömer Bongo’da görüldüğü gibi, Fransa’nın etkisi söz konusudur. Bilindiği üzere Gabon’da, önemli miktarda kereste, petrol ve manganez gibi kaynaklar bulunmaktadır. Fransa’nın da Gabon’da, bu kaynaklara yönelik şirketleri söz konusudur (Belkin 2011: 11-13).

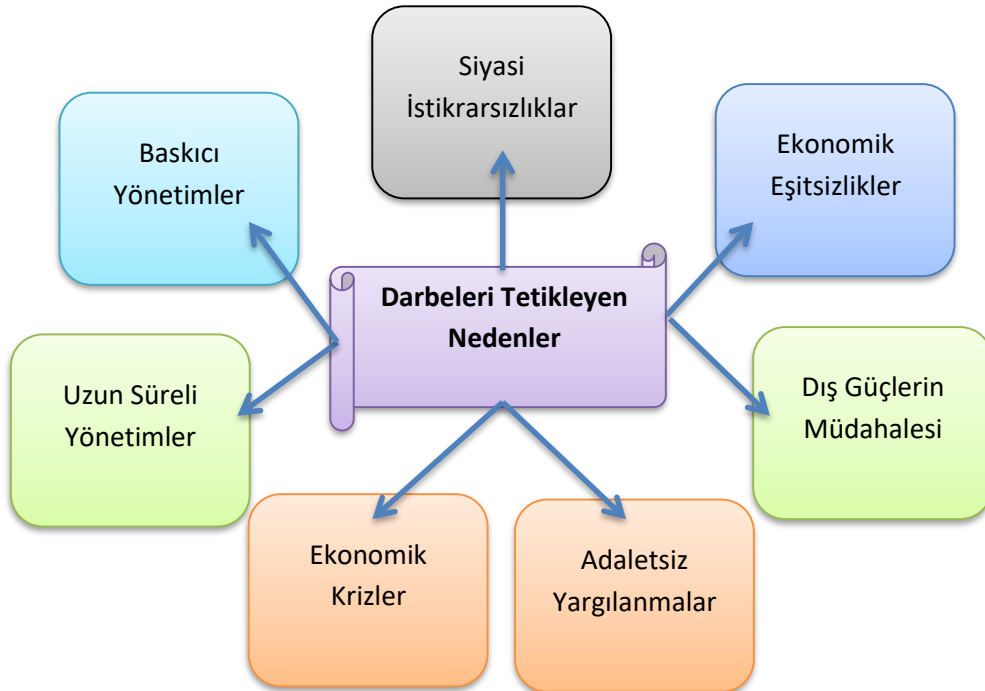
50 yıldan beri bölgede faaliyet gösteren Rougier SA grubu, bir Fransız kereste şirkettir. Bu şirkete bağlı Owenda, Mevang ve Haut-Abanga gibi önemli fabrikalar bulunmaktadır. Petrol alanında Elf ve Total şirketleri önemli bir faaliyet yürütürken, manganez kısmında da COMILOG/ERAMET şirketi önemli bir faaliyet yürütmektedir (URL-5). Bu şirketler sayesinde Fransa, Gabon’daki ekonomiyi kontrol edebilmektedir. Fakat Ali Bongo’nun Fransa’ya yönelik politik uygulamaları son yıllarda Fransa’yı rahatsız etmiş durumda (Pouyanne 2018).

Ali Bongo, 24 Ekim 2018 tarihinde Suudi Arabistan’da düzenlenen “Geleceğe Yatırım Girişimi Konferansı’na” katılmak üzere Gabon’dan ayrıldı. Fakat konferanstayken geçirdiği bir felç rahatsızlığından dolayı hastaneye kaldırıldı. Bir süre hastanede kaldıktan sonra, Fas Kralı 6. Muhammed’in daveti üzerine 29 Kasım’da Fas’taki bir hastaneye sevk edildi. Yaklaşık bir

ay boyunca Ali Bongo'dan net bir haber alamayan Gabon Hükümeti Bongo'nun yokluğunda bazı önemli değişikliklere gitmeye karar verdi. Bu bağlamda Başbakan Emmanuel Issoze Ngondet, 15 Kasım'da Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak başkanın bazı yetkilerini kendisine verilmesini talep etti. Anayasa Mahkemesi Başkanı Marie-Madeleine Mborantsuo bazı yetkileri geçici olarak başbakana devretti (Husted ve Arieff 2019: 1-4).

Mborantsuo Gabon yargısında önemli bir şahsiyettir. 1991 yılından bu yana Anayasa Mahkemesi Başkanı olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda Fransa ile Gabon Hükümeti arasındaki ikili ilişkiyi sağlayan önemli bir figürdür. Ali Bongo'nun uzun süren tedavisi, Gabon'da tepkilere yol açtı. Özellikle 1 Ocak gecesi yayımladığı yeni yıl mesajında halsiz ve durumunun çok da iyi olmadığı kameralar önünde görülünce, ordu kanadında bazı olumsuz hareketlenmeler yaşandı. Bu olumsuz hareketlenmeler 7 Ocak 2019 tarihinde bir darbe girişimiyle etkisini gösterdi. Fakat girişim çok kısa sürede bastırılarak önledi. Çünkü sayıları 10'u bile bulmayan bir avuç asker grubun engellenmesi kolay oldu. Ancak buradaki düşündürücü unsur, darbeyi tetikleyen etkenlerin neler olduğudur. Çünkü darbelerin ansızın ortaya çıkmadıkları ve darbe girişimlerini etkileyen temel bazı unsurların olduğunu söylemek mümkündür (URL-6). Esasen darbelere yol açan bazı önemli faktörler Şekil III'te görüldüğü gibi ifade edilebilir.

Şekil III: Darbelere Yol Açan Temel Faktörler

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

Şekil III: Gabon'daki Darbe Girişiminin Ana Sebepleri (şekil, yazar tarafından çizilmiştir.)

Şekil III temel alındığında, Gabon'daki darbe girişiminin de bu yönde olduğu söylenebilir. Afrika açısından bakıldığında özellikle dış güçlerin müdahalesi ilkesi daha ağır basmaktadır. Bunun yanında uzun süreli yönetimlerin olması da darbe girişimlerinin ana nedenlerini oluşturmaktadır. Uzun süreli yönetimlerde, zamanla monarşi, tiranlık ve despotluklar etkili olabilmektedir. Bu nedenle adaletsiz yargılanmalar, baskıcı yönetimler, ekonomik eşitsizlik ve krizler ortaya çıkabilmektedir. Bu durum ise isyanlara ve bazen de Gabon'da görüldüğü gibi darbe girişimlerine yol açabilmektedir. Ancak Gabon'daki darbe girişiminin baş adımlarından birinin son yıllarda Gabon-Fransa ikili ilişkilerinde yaşanan sorunlar olduğu ileri sürülebilir (Peterson 2017: 2-5).

Gabon'da ulusal medya aracılığıyla yönetime el koyduklarını ilan eden Teğmen Kelly Ondo Obiang oldu. Kendisini Cumhuriyet Muhafızlarının komutan yardımcısı ve Gabon Savunma ve Güvenlik Kuvvetleri Yurtsever Gençlik Hareketi Başkanı olarak ilan etti. Öte yandan, darbe girişiminin sebebini de açıkladı. Ali Bongo'nun sağlığı nedeniyle ülkeyi yönetemeyeceğini ve ülkenin baskıcı bir yönetimden kurtulması gerektiğini duyurdu. Ayrıca ulusal toprak bütünlüğünün korunması gerektiğinin de altını çizdi. Öte yandan 2016 yılındaki seçimlerde ölen asker arkadaşlarını hatırlatarak onları asla unutmayacaklarını da ifade etti (Powell 2019). Fakat duyuru yapıldığı esnada çatışmalar çıkmıştı ve darbeci askerlerden 2'si çıkan çatışmalarda öldürülürken geriye kalan 7'si ise tutuklanarak gözaltına alındılar. Bu durum darbenin kısa sürede bastırılmasını ve böylelikle darbe serüveninin de bitmesini sağladı. Ancak buradaki önemli nokta darbenin bitmiş olması değildir. Asıl önemli nokta sayıları 10'u bile bulmayan bir avuç askeri, böyle bir girişime iten nedenlerin neler olduğudur (Husted ve Arieff 2019: 2-4).

Darbe girişiminin engellenmesinde Fas istihbaratının önemli bir payının olduğu ileri sürülmektedir. Ali Bongo, Fas yetkilileriyle babadan gelen bir dostluğa sahiptir. Bundan dolayı Fas istihbaratının darbe girişimini erkenden Gabonlu yetkililere duyurduğu belirtilmektedir. Ancak Bongo ailesi ile Fas yetkilileri arasında geçmişten gelen dostluklar söz konusu olsa da Fas'ın, Fransa'nın eski bir sömürgesi ve Fransa ile iyi ilişkilere sahip olduğu unutulmamalıdır. Esasen bu durum Gabon'daki Fas istihbaratı konusunda düşündürücü bir tutumu ortaya çıkartmaktadır (URL-7). Özellikle de 2013-2018 yıllarında, Gabon-Fransa ilişkilerinin kötüleşmiş olması, duruma ayrı bir düşündürücülük katmaktadır. Bu düşündürücü nedenlerden dolayı, Fas istihbaratının tek başına hareket etmediği, Fransa istihbaratıyla birlikte hareket ettiği

ileri sürülebilir. Ayrıca 2018 yılında Fransız TV kanallarının ülkedeki huzuru bozmaya çalıştığı gerekçesiyle kapatılmış olması da gözden kaçmamalıdır. Bunların yanı sıra Anayasa Mahkemesi Başkanı Mborantsuo'nun söylem ve eylemleri de dikkat çekmektedir. Çünkü Fransa kanadından darbe girişimine yönelik herhangi bir açıklama gelmezken, Mborantsuo'nun, Gabon'da anayasal düzen devam edecektir, açıklamasından hemen sonra Fransa tarafından bir kınamanın yapılmış olması da dikkat çekici olmuştur (Louw-Vaudran vd. 2019: 4-7).

Başarısız darbe girişiminden bir hafta sonra Ali Bongo, tedavi gördüğü Fas'tan ülkesine geri döndü. Kendi yokluğunda bir darbe girişiminin düzenlenmiş olması, Ali Bongo'yu yönetimde bazı değişikliklerin yapılmasına itti. Bu doğrultuda 2016 yılında Başbakan olarak atanan Isoze-Ngondet'u darbe girişimine engel olamadığı gerekçesiyle, 12 Ocak 2019'da görevden aldı ve yerine Julien Nkoghe Bekale'yi atadı. Nitekim bir buçuk yıl aradan sonra Bekale de görevden alınarak yerine Temmuz 2020'den bu yana Rose Christiane Raponda geçti. Ali Bongo, ülkedeki düzeni sağladıktan sonra sağlık nedeniyle tekrar Fas'a gitti (Louw-Vaudran vd. 2019: 13-15). Fakat Gabon'daki darbe girişimi bastırılmış olsa da çok sayıda soru işaretlerini beraberinde getirmiştir. Bu soru işaretlerinden bazılarını ABD ve Çin oluştururken, bazılarını da Ali Bongo'nun ailesi ve Fransa ile ikili ilişkileri oluşturmaktadır. Darbe girişiminden bir gün önce 6 Ocak 2019'da ABD tarafından Gabon sınırlarına asker konuşlandırılmış olması, Ping'in sert söylemleri ile ordu ve istihbaratta etkili olan Frederic Bongo'nun tutum ve davranışları da dikkat çekici olmuştur (Hoogstraten vd. 2019).

Genel Gözlemler

2010 yılından itibaren Gabon, küresel bağlamda networkünü genişletmeye başladı. Babası Ömer Bongo'dan farklı olarak Ali Bongo'nun dış politikasında ABD ve Çin'in etkisi giderek artış göstermektedir. Bu nedenle 2010'dan itibaren Gabon-Fransa ikili ilişkilerinde dalgalanmalar yaşanmaktadır. Bu ilişkilerden eğitim mecrası da etkilendi. Çünkü Ali Bongo, oğlunu eğitim için Fransa yerine ABD'ye göndermeyi tercih ederek ABD'ye yönelik ziyaretlerini de artırmaya başlamıştır. Esasen bu durum Fransa açısından hoş karşılanmamıştır. Öte yandan Gabon'un ABD'ye ve Çin'e yönelik dış politikasındaki proaktiflik, Fransa'nın 2016 seçimlerine karışmasına sebebiyet verdi. Çünkü Fransa, 2016 seçimlerinde Ali Bongo'ya karşı Jean Ping'i destekledi. Ping'e tam destek vermese de Ali Bongo'ya yönelik bir siyasi gözdağı vermeye çalıştığı ileri sürülebilir. Ancak Ali Bongo, yine de ABD ve Çin ile olan ikili ilişkilerde geri adım atmadı. 2017 yılında iktidara gelen Macron, ikili ilişkileri düzeltmek

Afrika’da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

amacıyla görüşmeler yaptıysa da, bu görüşmelerin yetersiz olduğu gözlemlenmiştir (Stiftung 2020: 32-33).

Aralık 2017 tarihinde Çin Devlet Başkanı Xi Jinping; Ali Bongo ve eşi Sylvie’yi, kapsamlı bir ortaklık anlaşması için Pekin’e davet etti. Anlaşma gereği, Gabon’un sanayileşmesini hızlandıran adımların atılması, Gabon altyapı inşaatının yapılması ile ekonomik bağlamda Gabon Hükümeti’ne yardımların yapılması gibi ilkeler öngörüldü. Gabon Hükümeti ise Çin yatırımlarının destekleneceği sözünü vererek birçok alanda ikili anlaşmalar sağladı. 2018’de Gabon, petrol fiyatları konusunda cazip sözleşme koşulları oluşturacak yeni bir hidrokarbon yasası getirmeyi planlamıştı. Ancak Ali Bongo’nun ani hastalığı ile Ocak 2019’da yaşanan darbe girişimi, bu yasanın ertelenmesine yol açtı. Fransa merkezli Total ve Shell gibi petrol şirketlerinin hem Elf ile birleşmesi hem de bu şirketlere Gabon Hükümeti tarafından lisanslama verilmemesi sonucu bu şirketler Gabon’dan çekildiler. Nitekim bunların yerine Elf şirketi faaliyetlerine devam etmektedir (Stiftung 2020: 33-34).

Gabon-Fransa ikili ilişkilerinde kötü dalgalanmalar olsa da tamamen kopmuş değildir ve tamamen kopma seviyesine de gelmeyecektir. Bu durum 180 yılı aşkın Gabon’da var olan Fransız askeri ve sosyokültürel politik uygulamasından anlaşılmaktadır. Nitekim Gabon’un, ABD ve Çin gibi küresel güçlerle ikili ilişkileri sıkılaştırırsa da Fransa’dan tamamen bağımsız bir politika yürütemeyeceğinin de altı çizilmelidir. 2019’da yaşanan darbe girişimi, esasen bu durumu özetlemektedir.

SONUÇ

Afrika’daki bağımsızlık hareketlerine paralel olarak askeri darbe faaliyetleri de artış göstermiştir. Bugün gelinen noktada BM tarafından tanınan 54 ülkeli Afrika kıtasında, son 60 yıl içerisinde başarılı-başarısız binlerce askeri darbe faaliyeti yaşanmıştır. Bu nedenle bağımsızlık sonrası Afrika ülkelerinde sömürgeci aktörler tarafından askeri faaliyetler ön plana çıkarken, bu faaliyetlerin politikada da etkili oldukları gözlemlenmiştir. Ordunun siyasete müdahil olması ya da siyaset üstü bir konuma gelmeye çalışması, Afrika’nın genelinde önemli bir sorun teşkil etmektedir. Aynı durum Gabon’da da söz konusudur. Gabon’da uygulanan politika, bağımsızlıktan bugüne dek doğrudan olmasa da genel olarak Fransa’nın isteğiyle şekillenmektedir. Nitekim bu politik uygulamanın arka perdesinde yüzyıllardan beri Fransa’nın askeri nüfuzu yer almakla birlikte hem Fransız yurttaşlarının nüfusu hem de enerji şirketlerinin

sayısı da oldukça etkili olmuştur. Fransız enerji şirketlerinin varlığı, Gabon'un ekonomisini etkilerken, Fransız yurttaşlarının sayısı da sosyokültürel alanı etki alanına almaktadır.

Esas itibariyle 1960 yılında bağımsızlığını elde eden Gabon, 61 yıldır sadece üç devlet başkanı tarafından yönetile gelmiştir. Mba, Gabon'un ilk devlet başkanı olup, Fransızlar tarafından desteklenerek yönetime geçti. Bilindiği gibi 1964'te Mba'ya yönelik gerçekleşen askeri darbe, Mba'nın yönetimden uzaklaşmasına neden olmuştu. Ancak kısa sürede Fransa'nın müdahale etmesiyle Mba, tekrar yönetime geldi. Nitekim 1967'de hayatını kaybettiği için yine Fransa destekli Ömer Bongo yönetimi devralmıştı. Bongo 2009 yılına kadar yönetimde kalarak Fransa ile ikili ilişkilerin bozulmamasına dikkat etmişti. Ancak 2009'da hayatını kaybetmesi üzerine oğlu Ali Bongo yapılan seçimle yönetime geldi. Esasen Ali Bongo'nun yönetime geçmesi de Fransızların isteğiyle gerçekleştiği söylenebilir. Çünkü yüzyıllardan beri Fransa'nın Gabon'da güçlü bir nüfuzla sahip olması, politikanın şekillenmesinde öncü aktör olarak görüldüğü ifade edilebilir. Nitekim Ali Bongo yönetimi Fransa'ya karşı rahatsız olduklarını Fransa yönetimine hissettirebilmiş ve bu konuda Fransa'nın Gabon'daki bazı faaliyetlerine kısıtlama getirmeye başlamıştı. Ancak giderek artan bu sıkıntılardan dolayı 2019'da Ali Bongo'nun Suudi Arabistan ziyareti sırasında küçük çaplı bir askeri darbe girişimi söz konusu oldu. Darbeye birçok çevreden tepki gelse de Fransa başlangıçta tepki göstermedi. Gabon Anayasa Mahkemesi'nin darbeyi kınamasından sonra Fransa'nın da tepki gösterdiği ve darbeyi kınadığı gözlemlendi. Ancak darbe sonrası ikili ilişkilerde iyileşme görülebilmektedir. Sonuç itibariyle; genel olarak Afrika kıtasında, özel olarak da Gabon'da sömürgeci aktörlerin söz sahibi olmaya devam ettiklerinden bahsedilebilir. Özellikle neredeyse iki yüz yıldır Gabon'da etkisini sürdüren Fransa'nın, askeri üslerle siyaseti etkilediği ve siyaset üzerinden de sosyo-ekonomik yapılara müdahale ettiği gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- ____, (1964). Abortive Military Coup-Intervention by French Forces-General Elections, *Keesing's Record of World Events (formerly Keesing's Contemporary Archives)*, 10, 1-4.
- Aczel, A. D. (2012). *Uranyum Savaşları: Nükleer Çağı Başlatan Bilimsel Rekabet*, B. Gönülşen (Çev.), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Belkin, P. (2011). France: Factors Shaping Foreign Policy, and Issues in U.S.-French Relations, *Congressional Research Service*, 14.
- Bertelsmann Stiftung. (2020). BTI 2020 Country Report: Gabon, *Country Report*.
- Betts, R. F. (2018). *Dekolonizasyon: Dünyada Sömürgelerin Bağımsızlaşma Süreci 1945-1997*, Y. Yazar (Çev.), İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Boahen, A. A. (1980). *Topics in West African History*, London: Longman Press.

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

- Bucher, H. H. Jr. (1977). The Settlement of the Mpongwe clans in the Gabon estuary: an historical synthesis, *Revue française d'histoire d'outre-mer*, 64(235).
- Burgess, S. (2018). Military Intervention in Africa: French and US Approaches Compared, *ASPJ Africa & Francophonie*, 2nd Quarter.
- Cannon, W. F. (2014). Manganese: It Turns Iron Into Steel (and Does So Much More), *USGS Mineral Resources Program*, Reston, VA: U.S. Geological Survey.
- Coleman, D. Y. (2018). Gabon: 2018 Country Review. <http://www.countrywatch.com/Content/pdfs/reviews/B394694Q.01c.pdf> (Erişim: 01.02.2019).
- Craven, M. (2015). Between law and history: the Berlin Conference of 1884-1885 and the Logic of Free Trade, *London Review of International Law*, 3(1).
- Deletre, M. (2010). The ins and outs of manioc diversity in Gabon, Central Africa: A pluridisciplinary approach to the dynamics of genetic diversity of *Manihot esculenta* Crantz (Euphorbiaceae), Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, Trinity College: Botany Department School of Natural Sciences University of Dublin.
- Emerson, R. (1965). *Sömürgelelerin Uluslaşması*, T. Ataöv (Çev.), Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Ferro, M. (2011). *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine 13. Yüzyıl-20. Yüzyıl*, 2. baskı, M. Cedden (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Gardinier, D. E. (1982). France in Gabon since 1960, *Proceedings of the Meeting of the French Colonial Historical Society*, 6(7).
- Gilbert, E., Reynolds, J. T. (2016). *Dünya Tarihinde Afrika: Tarihöncesinden Günümüze*, M. Demirkaya (Çev.), İstanbul: Küre Yayınları.
- Gueye, M., Boahen, A. A. (2000). African initiatives and resistance in West Africa, 1880-1914, A. A. Boahen (Ed.), *General History of Africa VII: Africa under Colonial Domination 1880 1935*, Paris: UNESCO Publishing.
- Hatcho, Y. (2003). The Atlantic Charter of 1941: A Political Tool of Non-belligerent America, *The Japanese Journal of American Studies*, 14.
- Hazar, N. (2018). *Sovyet Tehdidinin Gölgesinde Türk Dış Politikası: Kuzey Afrika Örneği*, Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayınları.
- Hoogstraten, J. S. F., Weinstein, B. and Gardinier, D. E. (2019, January 15). Gabon. <https://www.britannica.com/place/Gabon> (Erişim: 15.02.2019).
- Husted, T. F. and Arieff, A. (2019, January 9) Failed Coup Attempt in Gabon, CRS INSIGHT. <https://fas.org/sgp/crs/row/IN11013.pdf> (Erişim: 08.02.2019).
- Iheukwumere, E. O., Iheukwumere, C. A. (2019). Colonial Rapacity and Political Corruption: Roots of African Underdevelopment and Misery. <http://studentorgs.kentlaw.iit.edu/jicl/wp-content/uploads/sites/5/2014/01/Colonial-Rapacity.pdf> (Erişim: 28.01.2019)
- Isbell, T., Bhoojedhur, S. (2018). In Gabon, views on elections darken in wake of 2016 contest seen as less than free and fair, *Afrobarometer*, 13.

- Jansson, J., Burke, C. and Jiang, W. (2009). Chinese Companies in the Extractive Industries of Gabon & the DRC: Perceptions of Transparency, Centre for Chinese Studies, University of Stellenbosch.
- Kavas, A. (2017). *Geçmişten Günümüze Afrika*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Knight, J. (2003). Relocated to the Roadside: Preliminary Observations on the Forest Peoples of Gabon, *African Study Monographs*, 28.
- Koponen, J. (1993). The Partition of Africa: A Scramble for a Mirage?, *Nordic Journal of African Studies*, 2(1).
- Lersch, B. S., Sart, J. S. (2014). The Establishment of Foreign Military Bases and the International Distribution of Power, *UFRGS Model United Nations*, 2.
- Louw-Vaudran, L., Atta-Asamoah, A. and Diatta, M. (2019). Focus on 32nd A summit: elections could see big powers return to the PSC, *Peace & Security Council Report*, 109.
- Luraghi, R. (2000). *Sömürgecilik Tarihi*, H. İnal (Çev.), İstanbul: E Yayınları.
- Marine Corps Intelligence Activity. (2010). Gabon Cultural Field Guide. <https://info.publicintelligence.net/MCIA-GabonCultureGuide.pdf> (Erişim: 18.01.2019).
- Marshall, T. (2018). *Coğrafya Mahkûmları: Dünyanın Kaderini Değiştiren On Harita*, M. Doğruer (Çev.), İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Merlin, K. L. H. (1990). The Challenge of Democracy in Gabonese Post-Colonial Context: The National Conference Event of 1990. https://www.academia.edu/34030179/THE_CHALLENGE_OF_DEMOCRACY_IN_GABONESE_POST-COLONIAL_CONTEXT_THE_NATIONALCONFERENCE_EVENT_OF_1990 (Erişim: 01.02.2019).
- Oliver, R., Fage, J. D. (1978). *A Short History of Africa*, New York: Penguin Books Press.
- Pickett, C. D. (2017). French political economic interests in francophone Africa: Weighing the merits of dependency theory and modernist theory in the political and economic relations between France and her former African colonies, Senior Honors Projects, Spring.
- Plantey, A. (2012). The First Steps: Political Liberation and ‘Limited Sovereignty, J. Ping (Ed.), *And Africa Will Shine Forth: A Statesman’s Memoir*, New York: International Peace Institute Press.
- Pouyanne, P. (2018, March 15). Registration Document 2017: Inculding the Annual Financial Report. <https://www.total.com/sites/default/files/atoms/files/ddr2017-va-web.pdf> (Erişim: 07.02 2019).
- Powell, A. (2019, January 8). Gabon Coup Attempt May Have After Effects. <https://www.voanews.com/a/gabon-coup-attempt-may-have-after-effects/4733811.html> (Erişim: 12.02.2019).
- Reed, M. C. (1987). Gabon: A Neo-Colonial Enclave of Enduring French Interest, *The Journal of Modern African Studies*, 25(2).
- Reeves, M. L. (2012). African Agency in the Rally of French Equatorial Africa, August-November 1940, Honors College Capstone Experience/Thesis Projects, USA: Western Kentucky University.

Afrika'da Askeri-Politik Faaliyetlerin Sosyo-Ekonomik Yapılar Üzerindeki Etkileri: Gabon Cumhuriyeti

- Rich, J. (2002). King or Knave?: Felix Adende Rapontchombo and Political Survival in the Gabon Estuary, *African Studies Quarterly*, 6(3).
- Sıradağ, A. (2014). Understanding French Foreign and Security Policy towards Africa: Pragmatism or Altruism, *Afro Eurasian Studies Journal*, 3(1).
- Sibieude, B. (2016). The Daily Lives of Françafrique: French Expatriate Communities in Port-Gentil, Gabon, 1960-1989, *Global Histories*, 2.
- Smiley, X. (1981). Present-day Alignments, M. Cornell (Ed.), *Europe and Africa: Issues in Post-colonial Relations*, London: Overseas Development Institute.
- Sun, D., Zoubir, Y. (2011). Sentry Box in the Backyard: Analysis of French Military Bases in Africa, *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 5(3).
- Terheggen, A. (2011). The tropical timber industry in Gabon: a forward linkages approach to industrialisation, *Centre for Social Science Research*.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2019). Leon M'ba. <https://www.britannica.com/biography/Leon-Mba> (Erişim: 13.01.2019).
- The World Factbook. (2021). Republic of Gabon. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/gabon/#people-and-society> (Erişim: 15.07.2021).
- United Nations General Assembly. (1960). "Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples", Resolution 1514 (XV) of 14 December 1960, https://unctad.org/sections/gds_appu/docs/CONF-RES-109-V_en.pdf (Erişim: 10.01.2019).
- URL-1: "Detailed political map of Gabon". <https://www.mapsland.com/africa/gabon/detailedpolitical-map-of-gabon> (Erişim: 16.01.2019).
- URL-2: "Gabon-France Relations". <https://www.globalsecurity.org/military/world/africa/gb-forrel-fr.htm> (Erişim: 29.07.2021).
- URL-3: "Gabon Cumhuriyeti'nde Başkanlık Seçimleri 2016". <https://www.electionguide.org/elections/id/2571/> (Erişim: 29.07.2021).
- URL-4: "Gabon President Ali Bongo Hospitalised in Saudi Arabia". <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/gabon-president-ali-bongo-hospitalised-saudi-arabia-181029152942267.html> (Erişim: 05.02.2019).
- URL-5: "Tomorrow Begins: 2017 Eramet Registration Document". http://www.eramet.com/en/system/files/publications/pdf/eramet_group_2017registration_document.pdf (Erişim: 11.02. 2019).
- URL-6: The Coup in Gabon Surprised Everyone, Why Forecasts, and the Plot, Failed". <http://www.polity.org.za/article/the-coup-in-gabon-surprised-everyone-why-forecasts-and-the-plot-failed-2019-01-16> (Erişim: 10.02.2019).
- URL-7: "Gabon Thwarts Military Coup Attempt in President's Absence". (2019, 7 Ocak). <https://www.thedailyherald.sx/international/84280-gabon-thwarts-military-coup-attempt-in-president-s-absence> (Erişim: 12.02.2019).
- Valery, P. (2012). Backward March: The Walk of the Crayfish, J. Ping (Ed.), *And Africa Will Shine Forth: A Statesman's Memoir*, New York: International Peace Institute Press.

Warson, J. (2017). Protecting empire from without: francophone African migrant workers, British West Africa and French efforts to maintain power in Africa, 1945-1960, Andrew W. M. Smith and Chris Jeppesen (Ed.), *Britain, France and the Decolonization of Africa: Future Imperfect?*, London: UCL Press.

Wesley, E., Peterson, F. (2017). Is Economic Inequality Really a Problem? A Review of the Arguments, *Journal of Social Sciences*, 6(147).